

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

RÁKÓCZI-KULTUSZ KÁRPÁTALJÁN

Nemzeti önbecsülésünk erősítése végett is ideje kimondani, hogy a Rákóczi-vezette függetlenségi háború Európa utóbbi 300 esztendejének legszebb és legheroikusabb szabadságharca volt. Ebben mára lelkes laikusok és szakavatott történészek is egyetértenek, miközben nem feledhetjük, hogy a leveretést követően a 18. századból hátra maradt majd kilenc évtizedet keményen átböjtölte a megfogyatkozott, létbiztonságától megfosztott nemzet. A bujdosókkal – hosszú időn át úgy tűnt – mintha a szabadságeszme is száműzetett volna, de azóta tudjuk: a szabadságeszme nem személyfüggő –, a szabadságeszme koronként újrateremti önmagát. Így támadott fel 1848-ban ugyanazon lobogók alatt, ugyanazzal a birodalommal szemben, s így fordult szembe 1956-ban az új típusú zarnoksággal.

Ha tehát a Rákóczi-kultuszról beszélünk, tulajdonképpen a nemzeti szabadság kultuszáról beszélünk, amely 1849 óta állandó társunk, hiszen e szabadságharcban felemelkedett, majd a Haynau bosszújától földre sújtott magyarság már nem tudott többé belenyugodni elveszített függetlenségébe. Amikor Kossuth és az aradi vértanúk éltetéséért börtön jár, Rákóczi fejedelem alakját fedezi fel, és nevét veszi ajkára a nemzet. A kuruc kor kutatásának Thaly Kálmán személyében felkészült és elhivatott gazdája akad. Áldozatos munkássága által feltárul a Rákóczi-kor költészete, dallamvilága, politikai irodalma, tucatszám keletkeznek a kor hangulatát felidéző műdalok, újra szól a tárogató, számba veszik a Nagyságos Fejedelemezhez kötődő emlékhelyeket, a millenniumi ünnepek idején a munkácsi vár fokán helyet kap a turulmadár, és a szabadságharc 200. évfordulójára Dolha főterén emlékmű épül, hogy a hű ruszinok, a gens fidelissima nyelvén is hirdesse a dicsőséges korszak emlékét. Igen, ez már valóságos kultusz, de Thaly még nem nyugodhat. Kijárja, hogy Magyarország hazahozassa és méltó gyászpompával örök nyugalomra helyezze a bujdosásban elhunyt fiainak hamvait. Erre, mint tudjuk, 1906-ban, a kassai dómban került sor.

Ekkor épül Tiszaújjak határában, a szabadságharc első győztes ütközetének színhelyén a monumentális turulos obeliszk. Alapozásához – ősi hagyomány szerint – Nagymagyarország vármegyéiből hordták össze a halmot, s ma már azt sem tudjuk biztosan, hogy a szájában szablyát tartó Turul alakját a helyi népmondai motívum ihlette-e, vagy a népmondát igazították magyaratzképpen a kardot emelő Turulhoz. Mindegy. Az a fontos, hogy az emlékmű elkészült, és a csehszlovák megszállás két évtizedén át a nemzeti szabadságeszme megtestesí-

tője volt. 1935-ben, a fejedelem halálának 200. évfordulóján a Turul szárnyai alatt felsorakozott Kárpátalja magyarsága, s az alkalomhoz illő tisztelettel és méltósággal csatlakoztak hozzá a ruszinság és a máramarosi románság népviseletben ünneplő csoportjai. Nagyszüleink, apáink legendaként emlegették az öreg ruszin alakját, aki testére tekerve hozta le a hegyekből, s a felvonuló menetbe állva rúdra tűzte Rákóczi féltve őrzött egykori lobogóját. Hanem – amire megszülettem, már nem volt helyén a tiszaujlaki Turul, én már nem láthattam. Illetve – átalakulva, az elesett szovjet katonák sírjai fölött összerakott obeliszket a gömb tetején elhelyezett nagy vörös csillaggal – mégis. „Az volt a tojása!” – mutogattak az emberek a gömbre. – „Azon ült a Turulmadár!” Ismertem ellenben, még láthattam sokáig Rákóczi hatalmas, öreg nyárfáját, hallhattam eleget keletkezése történetét, mint ahogy csöndes nyári esteken a ház elé kiülve hallgathattuk az öreg Almási László messziről síró tárogatóját.

S így volt ez mindenütt: Ugocsában és Beregben, Munkácson, Salánkon, Váriban, Tarpán, de a Borzsa völgyében, a Máramarosban is ruszin és román falvakban, ahol életében a Fejedelem megfordult. Emlékhelyek vannak ott, amelyek a szovjet korszak négy és fél évtizedében is segítségünkre voltak a hagyomány megtartásában. Ezek az emlékhelyek készítették megszólalásra Kovács Vilmost már a múlt század 60-as éveiben, pár évvel később S. Benedek Andrást, Fodor Gézát, Füzesi Magdát és szerény személyemet, mert a kuruc kor megidézése, hőseinek helytállása az ellenállás, a kitartás, a túlélés üzenetét közvetítette az olvasó-közönség felé. Megértették ezt sokan: köztük Veres Péter, beregszászi festőművész is, aki 1976-ban egy szénrajz-sorozattal méltatta a Fejedelem születésének 300. évfordulóját. És ne feledkezzünk meg néhai Váradi Sternberg János professzorról se, aki kishazánkban elsőként kutatta a Rákóczi szabadságharc politikai és gazdasági hátterét, a helyi események levéltári anyagait, a fejedelem keleti diplomáciai kapcsolatait. Az ő alapos szakmai érvelése nélkül aligha kerülhetett volna sor – már 1989-ben! – a tiszaujlaki Turul újjáépítésére, amelynek tervét Bíró Andor – személyes közlése szerint – már jónéhány év óta dédelgette.

Most, amikor a Rákóczi szabadságharc 2003 óta tartó emlékező rendezvényeinek végére értünk, akár mérleget is készíthetnénk. Felmérhetnénk többek között, hogy erősödött-e magyarságtudatunk a rendezvények által, hogy a mögöttünk sorakozó nemzedékek szívében helyet kapott-e II. Rákóczi Ferenc és a kuruc kor a maga hőseivel, teljes dicsőségével? De egészen mai ésszel, az állandó versengés szellemében, a valóságos hősök iránti eredendő tiszteletet félretelva azt is felmérhetetnénk a közvélemény-kutatókkal, hogy az utóbbi nyolc év alatt maga II. Rákóczi Ferenc előrébb jutott-e történelmünk nagyjainak népszerűségi listáján? A legfájóbb kérdést azonban, hogy a

nagymajtényi fegyverletétel után a politikailag kétfelé húzó magyarságnak végül melyik fele érezte magát győztesnek, nem merném megkockáztatni, mert térségünkben ennek máig ható, elevenünkbe vágó üzenete van.

Azt, hogy az egyetlen igaz oldalon küzdők, a vérüket önzetlenül és méretlenül áldozók elbuktak, jól tudjuk. Nyomor és véget nem érő hányattatás lett osztályrészük, de ők hozták a világra fiaikat és lányaikait, akik között Kölcseyk, Arany Jánosok, Petőfik, Tompa Mihályok, Vajda Jánosok, Munkácsyk, Bartók, Kodályok és József Attilák voltak. És tudjuk, hogy a labancnak mondott másik oldal valóban a győztes térfélen találta magát. Az Andrássy, Csáky, Esterházy, Forgách, Pálffy és más családok, akik valóságos megosztottságban éltek át a nyolc éves háborút, birtokaikat, javaikat jelentősen gyarapítva, biztos talajon álltak a Habsburgok árnyékában, ezért a vármegyéknél és más közintézményeknél betöltött hivatalaikban csak ők képviselhették ilyen-amolyan tisztességgel, helytállással a nemzetet, ők biztosították számára a boldogulás útjait. Majd amikor újra felkínálja a történelem a szabadság lehetőségét, mintha becsületbeli adósságot kívánnának törleszteni, Aulichok, Damjanicsok, Dessewffy, Lahnerék, Leiningenek, Pöltenberge, Schweidelek állnak Kossuth mellé, és kardot rántanak, vértanúságot szenvednek a magyarok szabadságáért. Ilyen kiszámíthatatlan, ilyen szeszélyes útitársa az embernek a történelem.

Az a tény, hogy a salánki országgyűlés idején már hanyatlóban volt a szabadságharc csillaga, hogy a tanácsosok és szenátorok jelentős része – egyéb, fontosabb elfoglaltságaik okán – már meg sem jelent a helyszínen, saját súlyának megfelelően halványítja az eseményt. Azonban a szívünkben ennek a hatásnak nem szabad érvényesülni. Élnek népek körülöttünk, akik bármit megadnának, ha azt a dicsóséggel és kudarcokkal egyaránt váltakozó nyolc esztendőtti nemzeti történelmük részének tekinthetnék.

A magyar ember számára minden Rákóczi-emlékhely szent, ahol levett kalappal, főhajtva illik megállni, de – grácia fejemnek – a szatmári békekötés és a majtényi fegyverletétel helyszínén a tricentenárium kapcsán sem szeretnék jelen lenni.

Salánk, 2011. február 10.